

Виконавчий орган Київської міської ради
(Київська міська державна адміністрація)
Департамент культури

КИЇВСЬКА МУНІЦИПАЛЬНА АКАДЕМІЯ ЕСТРАДНОГО ТА
ЦИРКОВОГО МИСТЕЦТВ

АРТ-платФОРМА

Науковий альманах

Видається з 2020 р.

Випуск 1

Київ
2020

АРТ-платФОРМА. 2020. Вип. 1

Licensing Authority of Kyiv
(Kyiv State Administration)
Department of Culture

KYIV MUNICIPAL ACADEMY OF
CIRCUS AND VARIETY ARTS

**[ART-platFORMA]
ART-platFORM**

Scientific Almanac

Published since 2020

Volume 1

Kyiv
2020

УДК 1(091)+535.611.7

Іван Вікторович Братусь,

кандидат філологічних наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,

ORCID: 0000-0002-8747-2611;

Галина Василівна Кузьменко,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут обдарованої дитини Національної академії
педагогічних наук України,

Київ, Україна,

ORCID: 0000-0002-0613-3934

**ДЕЯКІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ
САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ
«ІНТЕЛЕКТУАЛІВ» У ТВОРАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ
XX СТОЛІТТЯ**

Анотація. У статті в історико-культурологічному аспекті крізь призму особистостей письменників розглядається проблема самоідентифікації особистості «людини-інтелектуала», подається художній аналіз деяких літературних творів II пол. XX ст. у рамках загальної естетичної та етичної картини світу. На тлі домінування зосередженості головних героїв на своєму внутрішньому світі визначаються шляхи осмислення, самоідентифікації та «переродження» особистостей «інтелектуалів» у нових реаліях. У дослідженні розглянутий творчий доробок північноамериканських письменників Сола Беллоу, Джона Уільямса, Пета Корнея, Остіна Райта та радянських майстрів слова Василя Гроссмана, Анатолія Рибаківа, Андрія Вознесенського. Кожен з них по-своєму дає аналіз історико-культурних реалій, розставляє відповідні

акценти. Різняться і вплив літературної спадщини кожного на сучасність.

На прикладі представлених творів цих авторів демонструється проблематика пошуку самоідентифікації особистості. Маркерами ідентифікації виступають національні, естетичні та моральні ознаки літературних персонажів. Досліджується вплив життєвих колізій на підвищення рівня самоусвідомлення. У статті побіжно наводяться спільні та відмінні фактори впливу на зображальні можливості в залежності від культурно-історичного контексту. Особлива увага надається внутрішній динаміці роздумів ліричних героїв, позитивних і негативних факторів постійної рефлексії. Розглядаються питання протидії тоталітаризму, збереження внутрішнього простору за умов ідеологічного тиску. Продемонстровано, що кожний ліричний герой має унікальний набір випробувань. Окремо увага надається попереднім спробам осмислити людське буття з точки зору самоаналізу.

Розглядається проблема історизму та його специфіки в романах письменників ХХ ст., найважливішою складовою художнього світу яких стає відтворення інтелектуальної, політичної суті епохи, яка формує певну психологію і філософські позиції героїв. При цьому історичний фон складається не тільки з характерних прикмет побуту і звичаїв часу, але й історичних подій.

Ключові слова: інтелектуал, особистість, самоосмислення, усвідомлення, самоідентифікація особистості.

Вступ. Незважаючи на значні кількісні та якісні дослідження в галузі самоідентифікації особистості, попри глобальність цієї проблеми та її зв'язок із загальносвітовою тенденцією до «пошуку себе», ми можемо спостерігати, що все більше посилюється депресивна картина інтелектуальних пошуків із усе песимістичнішими прогнозами еволюції

людської сутності. Пошук нових шляхів осмислення особистості людини, шляхів переродження в нових реаліях і, власне, неможливість знайти відповідь на цей пошук (на матеріалі деяких літературних творів II пол. XX ст.) у рамках естетичної та етичної еквілібристики й виражає актуальність даного дослідження. «Злободенність» теми в широких колах мислячих верств населення змушує дослідників знову і знову переосмислювати культурну спадщину II пол. XX ст.

Постановка проблеми. Як парадоксальні конструкції сюжетів літературних творів II пол. XX ст. дозволяють побачити глибинні проблеми в людській свідомості? У чому полягає «винятковість» і які якості «інтелектуалів» вирізняють цих людей від оточуючих їх сучасників? Чи можна вважати існування головних героїв літературних творів II пол. XX ст. «винятковим» у сучасному для них суспільстві? Чим ускладняється проблема самоідентифікації особистості? Чи корелюються внутрішні конфлікти особистості «інтелектуалів» із зовнішніми та як надзвичайні ситуації допомагають розкритися новим якостям головних персонажів? Чи існують лінії перетину в питанні порівняння життєздатності інтелігенції в умовах капіталізму та радянського буття? Чи можна вважати процес забуття рушійним принципом і передумовою самого життя в його соціальній реальності? Звісно, в одній публікації дати відповіді на всі ці запитання неможливо, але здійснимо спробу визначити провідні напрями роздумів та міркувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті ми використали дослідження вчених щодо різних пластів літератури. С. Абдуллаєва [1] досліджувала різноманітні аспекти роману В. Гроссмана «Життя та доля». В її розвідці ми бачимо глибокий аналіз мотивації головних героїв роману, намагання розгадати авторський задум та відхід від вульгарного моралізаторства. Деякі культурологічні спостереження ми відтворили з автобіографічних робіт Олександра Зинов'єва [4] та Льва Гумільова [2].

Для вирішення цих завдань при аналізі творів використовувалися біографічний, культурно-історичний, порівняльний та (частково) структуралістський методи.

Виклад основного матеріалу. Самоідентифікація тривалий час є благодатною темою для незліченної кількості досліджень. Кожен вкладає в це поняття свій сенс, знаходить свої «зачіпки» для просування самоосмислення. Безумовно, що саме II пол. XX ст. стала благодатним часом для різноманітних «шукань себе». Ми тільки штрихами охопимо деякі найпоказовіші твори обмеженого кола авторів. Ці автори творили в різних культурно-історичних умовах, висловлювали різні погляди на життя, при цьому часто виключався взаємний вплив – вони не мали можливості ознайомитися з творами один одного. Це припущення базується на слабкому взаємопроникненні комуністичної та капіталістичної систем за доби «залізної завіси». Хоча не виключався редукований «культурний обмін», вельми специфічний і пов'язаний із ідеологічними пертурбаціями.

Питання самоідентифікації інтелектуалів у художніх творах постійно пов'язане з напруженими самокритичними думками «головних героїв». У більшості романів ми бачимо особистостей, що постійно сумніваються в собі, людей, «засуджуючих» самих себе набагато суворіше за оточуючих. І цим вони викликають більшою мірою нашу симпатію. На жаль, це іноді єдине чесне і чисте джерело симпатії – нічого хорошого ці люди за великим рахунком не роблять, а якщо і роблять, то це виглядає на сторінках твору «притягнутим за вуха».

Хто ж цей «інтелектуал»? Спираючись на тлумачення цього поняття у В. Даля, у нашій статті ми трактуємо інтелектуала як духовну, розумово розвинену й освічену людину. Безумовно, в авангарді художніх образів виступають представники мистецтва, науки й освіти. Різниця соціального походження, напруги сили думки й «висновків» масштабується письменниками в залежності від конкретної задачі. А завдання

самоідентифікації диктує пошук не стільки «позитивного» героя, скільки людини, здатної осмислити й усвідомити своє місце в реаліях повоєнного світу, що пережив найстрашнішу трагедію ХХ ст. Віддаленість від Другої світової війни в тілі творів звичайно може вплинути на частоту згадування її наслідків, але і в пізніших періодах відчувається лакуна випаленої і понівеченої долі людства, яка у свою чергу вплинула на світовідчуття кожного.

Для II пол. ХХ ст. притаманна система постійного пошуку себе, що вже, власне, не має позитивного рішення, позитивного результату. Постмодерні тенденції настільки охопили свідомість людей, що вони втратили надію «закріпитися» на оптимістичних висотах, створити «тиху бухту». Звідусіль інтелектуала очікували неприємності, а коли вони вщухали – накочувався ще більш руйнівний штиль, що залишав людину наодинці з самою собою. І якщо в бурю можна було *вижити*, то в штилі можна було виключно *конати*. Це відбувалося настільки нескінченно, наскільки тривало біологічне існування.

Віра в розум, добро, справедливість відступила у творах письменників II пол. ХХ ст. на задній план і, фактично, вона згасала з кожним новим десятиліттям, що наближало людство до міленіуму. При цьому сама Друга світова війна, поряд з негативним впливом на самосвідомість (про що ми писали вище), мала й деякі позитивні рефлексії на світогляд саме радянських творців – як і більшість людей, що пройшли крізь буремні випробування 1941-1945 рр., митці вірили, що подолання фашизму назавжди (чи то на довгий час) принесе мир і спокій.

Але все ж митці зазнавали внутрішнього і зовнішнього тиску, з кожним роком бачили нездатність людей здолати свою «природу». Та подібні відчуття виникали не на «пустому місці». Спробуємо коротко проаналізувати передумови цього стану.

У I пол. XX ст. література (як і загалом значна частина художньої культури у широкому розумінні цього поняття) закінчувала перехід від зображення життя «таким, яким воно має бути», до такого, «як воно є». Цей перехід був доволі болісним, твори ставали все більш «мрячними», морок безнадії і жахливості реальних людських вчинків вливався в художні оповіді. Безумовно, споживачі «культурного продукту» часто перебували у шоковому стані. Здійснювалися спроби механічно відгородити себе від подібного «розкриття очей» – ці спроби були притаманні як XIX так і XX століттям, (не кажучи вже про більш ранні періоди). Свого часу «порнографічним визнали роман Флобера «Мадам Боварі» ... [1, с. 117]. Подібних звинувачень зазнавали «Квіти зла» Шарля Бодлера, шкідливою вважалася вже в XX ст. книга американського письменника Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» (1951 р.), що була заборонена у деяких штатах США. Причиною заборони була «груба мова», сцени сексуального вмісту, пияцтво і т. п. Вважалось, що подібні згадки у творі можуть негативно вплинути на людей, особливо на юнацтво й молодь.

Частково острахи здійснилися – вважається, що «Ловець у житті» Дж. Д. Селінджера «надихнув» вбивць Дж. Леннона і А. Кудінова-Шеффера. Також цей твір підштовхнув (на рівні підсвідомості) виконавця замаху на вбивство Р. Рейгана. Але мотиви подібних злочинів знаходяться на межі психічних розладів. Просто Дж. Д. Селінджер зумів відчуті бездуховність доби, втілив у формі літературного твору життєву концепцію порожнечі та «непотрібності» в умовах «сучасної» Америки. Безперечно, цей досвід «непотрібності» не має чіткої часової та географічної межі. Подібні роздуми вважалися революційними ще у I пол. XX ст.

Такі відчуття ознаменували творчість Ф. Кафки. Особисті переживання письменника трансформувалися в дивовижну комбінацію відчуттів/передчуттів, що стали пророчими для XX ст. Домінуючим відчуттям стала

«загубленість», тісно пов'язана з особистими обставинами життя Кафки – в ньому дивовижно сплелися фактори етногенезу та топонімії. Єврейське походження, австро-угорське місто, Чехія, Прага, християнство, іудаїзм тощо. Все це викликало відчуття чужинства – без батьківщини, без історико-культурного коріння (до якого можна «пригорнутися»).

Подібні фактори спричинили «розмиття» особистості, знищення елементів самоідентифікації. Спираючись на художнє узагальнення, Кафка демонструє стрімку динаміку осмислення відчуття втрати самоідентифікації. Це ми можемо відстежити у трьох його творах із хронологічною послідовністю. У «Перевтіленні» (1912 р.) у головного героя ще є ім'я та прізвище – Грегор Замза, в романі «Процес» (1925 р.) він має тільки ім'я та першу літеру прізвища – Йозеф К., а вже в романі «Замок» (1926 р.) головний персонаж позначається лише однією літерою – К. Тобто проблема розпаду особистості частково віддзеркалилася в одному з основних маркерів – власному імені.

Ж.-П. Сартр у романі «Нудота» (1938 р.) демонструє нездатність людської свідомості сприйняти сутність навколишнього світу без руйнації особистості, принаймні тимчасової. Так, зустріч зі справжньою реальністю Антуан Рокантен (головний герой твору) ототожнює з нападами запаморочення, нестерпної дезорієнтації. Для нього існує два шляхи: жити «як усі», в усталених фальшивих рамках буття, чи намагатися доторкнутися до «нервів» існування. Коли фальш відходить на другий план, реальність розчавлює особистість. Інтелект, досвід, доброта, воля та інші чесноти не в змозі завадити руйнації підвалин існування особистості, не здатні протидіяти шаленому тиску прозріння. А саме прозріння не несе ніякого порятунку – воно тільки посилює розпач головного героя.

Уже після Другої світової війни тема пошуку себе значно загострилася – цей пошук усе більше спрямовувався в інтелектуальний бік. Знання у складному повоєнному світі

допомагали самоідентифікувати особистість і не загубитися в стрімкому потоці подій, емоцій, людей. Північноамериканську творчість можна розглянути на прикладі деяких творів лауреата Нобелівської премії з літератури (1976 р.), Пулітцерівської премії (1975 р.) – С. Беллоу. В його «ліричних героїв» відстежується певна еволюція роздумів про самоідентифікацію.

Беллоу спочатку схематично, через сюжетну лінію, намагається вивести в літературному образі відчуття хиткості людини в буремному бутті. Безумовно, що глибина та широта його зображальних засобів зростала зі збільшенням рівня майстерності, з розкриттям «долі інтелектуала» в «чужому» світі. У С. Беллоу продовжується кафкіанське відчуження, лейтмотивом якого вважають «єврейську тему». Навіть відносно космополітичні Сполучені Штати Америки, на думку вчених, не стали для Беллоу «рідними»: «Ні, Америка так і не стала нам домом, домом нам був весь світ». Ця відчуженість простежується в багатьох творах письменника.

У ранньому романі «Підвішена людина» («Dangling Man», 1944 р.) головний герой Джозеф страждає від безглуздості свого життя, очікує хоч якихось змін. Дія відбувається в 1942 р. (розпал Другої світової війни). У цей час «підвішеним» відчувається не тільки Йозеф – весь світ балансує на межі існування. Головний герой веде щоденник, де описує довгі сім місяців змушеної бездіяльності – він отримав повістку в армію і чекає виклику. Саме мобілізація дала йому можливість присвятити багато часу самому собі. І саме це випробування виявилось нестерпним. У романі «Критик як художник» О. Уайльд зазначив, що «байдкування – найважче в світі заняття, найважче і найдуховніше. Для Платона (головний персонаж [прим. авторів]), з його спрагою мудрості, це був вищий прояв енергії. Парадоксальність байдкування – в найгіршій «зустрічі з самим собою».

Саме у «Підвішеній людині» С. Беллоу намагається відтворити філософію екзистенціалізму в її «чистому вигляді».

Екзистенціалізм у трактуванні філософа М. Гайдеггера просякнутий страхом: «Основним станом буття є страх – страх перед можливістю небуття, страх, який звільняє людину від усіх умовностей дійсності і дозволяє їй досягти в деякій мірі свободи, заснованої на «ніщо», вибрати самого себе у своєму неминучому покладанні відповідальності на себе самого, тобто вибрати себе як те, що має цінність існування» [3, с. 172]. Саме таким страхом і просякнутий Йозеф.

Свобода виявилася для нього занадто важким випробуванням, тяжчим, ніж війна. Потреба самому визначати свою долю, намагання боротися з внутрішніми страхами та повсякчасна відповідальність за свої вчинки припиняються разом із «цивільним життям»: «This is my last civilian day. Iva has packed my things. It is plain that she would like to see me show a little more grief at leaving. For her sake, I would like to. And I am sorry to leave her, but I am not at all sorry to part with the rest of it. I am no longer to be held accountable for myself; I am grateful for that. I am in other hands, relieved of self-determination, freedom canceled» [8, с. 205].

У романі «Жертва» (1947 р.) вже відчувається відхід від екзистенціалізму й починається «справжній» С. Беллоу. Пошуки самоідентифікації емоційно забарвлені національним єврейським колоритом на тлі домінанти «розгубленої людини». Подібне переосмислення екзистенціалізму призвело до своєрідної універсальної моделі: процвітаючі, але «поржні» й поверхові люди – проти неуспішної глибокої людини, як правило, протагоніста. Беллоу розміщує Левенталю (головного героя твору) між різними площинами випробувань. Хтось успішніший за цього персонажу, хтось – менш успішний. Левенталь – мешканець Нью-Йорку середнього віку, єврей за національністю, редактор за професією. У повоєнному світі цю особистість яскравими фарбами мали б виділяти атрибути успіху, оскільки він професіонал високо рівня, має родину, квартиру, родичів і друзів. Але саме життєві рефлексії не

дозволяють йому «радіти життю» – він занадто чітко бачить недоліки оточуючого світу.

Особистість Левенталя постійно розпадається від невміння масштабувати власні зусилля для підтримки власного душевного спокою. Будь які його вчинки зазнають обструкції. Це все відбувається на тлі загального розуміння «що робити», загального осуду Левенталя незалежно від його вчинків. Саме це є ключем до розуміння проблеми страждання інтелектуала – тупі, зухвалі, примітивні люди володіють таємницею успіху, легко вписуються в життєві коливання, синхронізуючи свій життєвий ритм з викликами часу. А для мислячих людей подібна синхронізація виявляється недоступною – вони не здатні відмовитись від власного життєвого ритму, навіть якщо навмисно цього побажають.

Відмова від власного погляду на життя неможлива під тиском зовнішніх обставин, оскільки Левенталь не хоче переступати «межу». Ця «межа» дозволяє йому залишитися людиною. Щоб обійти життєві колізії, Левенталю треба заступати саме за межу людяності – залишатися байдужим, фальшувати, наполягати на своєму. Але він не здатний поставити свої інтереси вище за інтереси інших, лише іноді зриваючись на шалену конфронтацію.

Бездоганно розуміючи внутрішній світ Левенталя, напівбомж Олбі легко, але завжди обережно, маніпулює Левенталем («захоплює» його помешкання, нахабно читає приватні листи, витрачає не за призначенням гроші тощо). Цей пролаза безпомилково вгадує наступні кроки головного героя і заздалегідь «закладає» наступний виграшний для себе хід.

Подібними сюжетними кульбітами С. Беллоу не наслідує розважальний *commedia dell'arte*, а ставить руба питання життєздатності інтелігенції. В умовах капіталізму це питання звучить «трохи інакше» радянського, але загальні риси вгадуються. Виявляється, що поверховий комізм часто містить глибинні причини. Саме цю концепцію трагічного комізму

С. Беллоу часто в тексті твору доводить до абсурду. Левенталь не зобов'язаний допомагати Олбі. Але постійно допомагає та ще й почуває себе при цьому винним перед Олбі, завжди вивіряє свої дії з неіснуючою абстрактною моральною системою, в той час коли ним просто користуються.

Так, саме він осуджує себе за смерть племінника, хоча його рідний брат взагалі втік від відповідальності. Брат навіть не встигає до ще живого сина, а Левенталь дає дієві поради та здійснює реальну допомогу. Але він винуватим себе все ж вважає – порада звернутися до лікаря могла б бути більш вчасною та наполегливою. Ці сумніви в собі чавлять особистість Левенталю. При цьому він розуміє, що ним безсоромно користуються. Цей персонаж чимось схожий на Холфільда з твору «Ловець у житті» – той також постійно зазнає дрібних дошкульних невдач (забуває в метро інвентар спортивної команди, зазнає поразки від сусіда, ліфтер з готелю також завдає йому морального приниження тощо).

Феномен сорому, що має подвійну природу, ми можемо спостерігати у фотороботах найбільш знаного представника харківської школи фотографії Бориса Михайлова в його серії «Історія хвороби» (1997 р.). У цих роботах фотограф спромігся досягти ефекту «ніяковості навпаки» – ми спостерігаємо безхатків і наркоманів у різноманітних безсоромних сюжетах. Але соромно не їм (певно, 99% з них сьогодні вже немає в живих), а глядачам, оскільки персонажі цих світлин – ніби присоромлюють нас своїм скаліченим життям і марною спробою пригорнути до себе «останню увагу».

Та саме м'якість і безпорадність Левенталю допомагає Олбі досягти відносного успіху, повернути фінансову та психічну стабільність. Та й сам Левенталь впорядковує своє життя і вже знаходиться в очікуванні його нової сторінки – дружина на дев'ятому місяці вагітності, тому попереду – нові позитивні емоції та надії. Ці очікування фіналізують твір, залишаючи місце для відносно оптимістичного сценарію.

Але саме невдачі перетворюються на нескінченну сюжетну лінію деяких подальших творів С. Беллоу. Так, головний герой його твору «Герцог», професор історії та літератури Мозес Герцог – становить собою особистість у стані напіврозпаду. Постійно балансує між реальністю та ірраціональністю, він протягом усього роману зазнає моральних та матеріальних збитків. У фіналі цей персонаж опиняється на межі справжньої небезпеки – рідні можуть запровадити його до психіатричної лікарні. Подібні пертурбації деякі дослідники пов'язують із винятковістю головного героя в сучасному йому суспільстві: «У романі в обстановці прагматизму і примітивізму перед нами постає інтелектуал – професор філософії Мозес Герцог – своєрідний романтик ХХ ст.» [8, с. 309].

Ідентифікація особистості головного героя відбувається кризь призму його наукових зацікавлень – у романі він визнаний фахівець з романтизму. Та в своїх творчих пошуках С. Беллоу фактично зводить на одну площину дослідника з предметом його студій: «Герцог у Беллоу, на відміну від традиційних романтичних героїв, живе в реальному, сучасному авторові світі. Романтична винятковість героя прихована в його внутрішньому світі, в його можливостях відчувати й мислити, відмінних від можливостей оточуючих людей» [8, с. 309].

Саме цей роман став центральним у творчості С. Беллоу. Подальші твори почасти лише повертали письменника до постійного пошуку шляхів осмислення процесу формування й становлення особистості. Самоідентифікація особистості головного героя у романі «Дар Гумбольдта» (1975 р.) уже відбувалася у багатоплановому векторі між його фантазмагоричними пошуками в минулому і теперішньому. Саме це має визначити особистість головного героя в майбутньому – він має стати тою особистістю, якою, в силу різних обставин, зокрема внаслідок слідуванню «успішному американському шляху», він не став. Головний герой Чарльз Сітрин потрапляє у круговерть подій, що допомагає йому знайти

«справжнього себе». Ключем до розуміння багатьох речей став покійний наставник і друг Чарльза – Гумбольдт фон Флейшер, який страждав від «керованої шизофренії».

Талант Гумбольдта осяяв шлях багатьом людям, але особистість поета зазнала непоправних руйнувань. Мертвий Гумбольдт посилає «дар», що має як матеріальну, так і моральну іпостась. Проходячи вже з багажем особистого досвіду стежками прожитих днів, узагальнюючі уривчасті спогади та досліджуючи довгі тіні минулого, Чарльз Сітрин з'ясовує своє місце «у всесвіті», намагається відновити в собі справжні людські якості. Весь твір переповнений відсилками до тисяч джерел американської культури, що дивовижним чином сплели унікальну свідомість Сітрина. При цьому каталізатором виступають, окрім традиційних «жіночих подразників», ще й чудернацькі гангстерські мотиви, які аж ніяк не мали би місця в житті Сітрина.

Примітно, що надзвичайні ситуації допомагають розкритися новим якостям особистості. Але все ж домінуючим вектором у літературі II пол. XX ст. залишається зосередженість на трансформації особистості в буденних обставинах.

Вершиною зображення проблем ідентифікації інтелектуала можна вважати роман Дж. Уільямса «Стоунер» (1965 р.). Син фермерів Уільям Стоунер знайшов своє покликання в літературі й цілком віддався викладацькій та дослідницькій діяльності. Але життєві випробування занурюють його в постійну боротьбу за право вважати себе «гідною людиною». Ніби позитивний шлях «від землі до зірок», що відірвав його від коріння та підняв на нечувані інтелектуальні висоти, проходить випробування Першою світовою війною. За сюжетом твору автор ставить головного героя між двома його друзями – Гордоном Фінчем і Дейвом Мастерсом. Обидва пішли добровольцями на фронт і втілили у творі два «можливі варіанти» розв'язання подій. Фінч повернувся з війни героєм і згодом став деканом, поєднуючи у своїй роботі академічну та

адміністративну діяльність. Мастерс майже одразу загинув і лишився у пам'яті своїх друзів «вічно молодим».

А Стоунер, який лишився в університеті, згодом почав сумніватися в правильності будь-якого вибору. Хиткість реальності посилилася у зв'язку з невдалим шлюбом і деспотичною політикою його дружини у всіх питаннях.

Особливо вразливими виявилися позиції Стоунера у вихованні доньки. Без усілякої логіки дружина навмисно знищувала будь-які вияви позитиву їхнього шлюбу та усіляко обмежувала права Стоунера. Головний герой намагається змінити щось у своєму особистому житті. Але слабкість характеру, загроза втрати роботи під час «великої депресії» та інертність мислення не дозволяють йому вдатися до рішучих дій. Стоунер тільки поглиблює свої неприємності, втрачає здоров'я та врешті помирає.

Актуальність подібних трансформацій особистості для нашого часу підкреслює той факт, що справжню всесвітню відомість роман Дж. Уільямса «Стоунер» набув лише через сорок років після написання. Література відтворила проблему суспільства – «хороша людина», що посвячена своїй праці й відкрита рідним, зазнає невдачу за невдачею та конає в повній безнадії. Ніби це перекреслює вартість праці, відданість рідним і знову та знову повертає до пошуку сенсу буття. Проблема самоідентифікації ускладнюється вдалим професійним шляхом і високими моральними якостями головного героя.

Певного драматизму надають конфліктні ситуації у романі. Стоунер виявляє академічну доброчесність та принциповість. Але все ж система вищої освіти не застрахована від маніпуляцій – Стоунер зазнає утисків з боку завідувача кафедри. Перемога і поразка знаходяться поруч, часто залежать від випадкового збігу обставин. Та письменник «дозволяє» головному герою зберегти принциповість в деяких питаннях – інакше каркас його особистості був би зламаний. У цьому був і певний «меседж» – обравши «легкий шлях» людина часто

втрачає самоповагу і тільки принципова позиція дозволяє побачити в собі «людину» та зберегти гідність. Внутрішні конфлікти при цьому часто не зовсім корелюються з зовнішніми.

Безумовно, що американська література ускладнювала пошук самоідентифікації – в романі «Принц приливів» (1986 р.). П. Корнея вже представлена доволі багатшарова картина «пошуку себе». Корней будує твір на парадоксальних конструкціях, що дозволяють побачити глибинні проблеми в людській свідомості. Головний герой Том Вінго умовно належить до інтелектуалів. Але автор вкладає в сина рибалки цілий шар роздумів, що узагальнюють минуле, теперішнє й майбутнє в єдину картину. Найближчі оточуючі головного героя персонажі твору: його сестра – поетеса, дружина – лікар і коханка – психотерапевт дозволяють Пету Корнею створити в романі відповідний інтелектуально напружений пошук Томом Вінго відповіді на провідне питання роману. На поверхні це питання формулюється в межах пошуку причин божевілля сестри й пошуку шляхів її порятунку від періодичних спроб самогубства. Побіжно шукаються причини смерті брата, ув'язнення батька, лицемірства матері, зради дружини, мізерності професії тренера і тому подібне.

Ця причина в забуті й намаганні відкинути минуле не переосмисливши його. А. Асман [8] узагальнила деякий досвід щодо цього процесу. Вона вказує на неминучість забуття, оскільки «наші батьки знаходять свою могилу в нашій короткій пам'яті і з сумом розповідають нам, як ми будемо поховані в наших нащадках». Дослідниця вказує, що забуття є рушійним принципом життя. При цьому саме постійного забуття виявляється не тільки частиною нормальної соціальної реальності, а й передумовою самого життя як виживання, що належить як до окремого індивіда, так і до колективу в цілому.

При цьому в «Принці приливів» забуття тільки відклало неминучу катастрофу – воно було наслідком намагання

конструювати минуле у відповідності до загальнолюдських уявлень про добро, справедливість та честь. Шляхетні наміри лише замаскували проблеми минулого – потворна отрута «відкладених» спогадів перейшла на рівень підсвідомого та постійно нищить «теперішнє» Тома Вінго. Позбавляючи його щасливого майбутнього, ця отрута унеможлиблює хоча б якусь стабілізацію психіки його сестри Савани та спричиняє ще безліч драматичних й навіть трагічних подій.

Відмова від щирого осмислення, відкритості та переосмислення проблеми спричиняє глибинні психічні переживання й розлади в родині. Наприклад, батько Тома Вінго часто розповідав історію, що відбулася під час Другої світової війни. Цей епізод свого життя батько завжди розповідав у героїчному ракурсі. Переодягнувшись у селянина, він йшов вдень, а вночі ховався в сараях. Одного разу він «проспав», і його «застукала» вагітна німкеня. У позитивній версії своєї розповіді батько втік і уник арешту. Але пізніше він зізнався, що зарізав вагітну жінку. Подібне зізнання сприяє глибшому розумінню особистості батька Тома Вінго – перед читачем він постає як безжалісна й жорстока людина. Ця жорстокість породила в його дітях дивовижну субстанцію ненависті і страху: при повторній мобілізації батька на війну в Кореї діти посилено молилися Господу за його загибель та забуття.

Проте головного болю завдає мати, яка змушує дітей замовчувати вбивство, зґвалтування та жах заради «спокою». Жага створити позитивну картину вилилась у психічну катастрофу. Тільки глибоке зосередження на проблемі й «твереза оцінка» того, що відбувається, допомогли Тому Вінго визначити пріоритети й переосмислити власне життя і життя своєї родини. А зізнання позбавило головного героя важкої, тривало гнітючої ноші, тим самим визначило «ядро» його особистості й намітило позитив у його особистому житті.

Деформація особистості «аб'юзерами» та «гастлайтерами» відстежується в романі О. Райта «Тоні та

Сьюзен». Ідентифікація ускладнюється структурою твору, оскільки думка автора, за сюжетом роману, транлюється через головного героя, який теж написав книгу, що має назву «Нічні тварини» (її зміст подається в романі паралельно основній лінії).

У самій назві роману вже зазначені імена головних його героїв, які представляють читачеві умовно реальна (Сьюзі) і вигаданий (Тоні) шари твору. Едвар Шеффілд – колишній чоловік головної героїні роману Сьюзі Морроу – через вигаданий сюжет намагається не лише продемонструвати свою літературну майстерність (сумніви в якій стали однією з основних причин їхнього розлучення), але й «зашифрувати» в тканину твору звинувачення щодо жорстокості та жакхливості вчинків самої Сьюзі. За сюжетом книги Едвара головний її герой – Тоні Гастінгс – університетський професор математики, «безхребетний інтелігент», слабкість духу якого виявляється в його беззахисності перед обличчям небезпеки. Всі його вчинки свідчать про відсутність досвіду «реального життя», а будь-яка видимість ролі «батька», «чоловіка» чи «людини» не відповідає вимогам «ідейно-етичної системи умовних каджунів».

Переосмислення ідентифікації особистості крізь призму культурного шару призводить до несподіваних художніх рішень. І якщо трансформація колишнього чоловіка Сьюзі в протагоніста ще більш-менш зрозуміла, то трансформація самої Сьюзі, яка постає перед читачем в образі цинічного «відморозка», значно ускладнює логіку розуміння задуму роману. Ця складність помножується сюжетною лінією: Сьюзі, яка за аналогією з книгою Едвара, була для нього втіленням дружини і доньки, – насправді стала вбивцею своєї дитини – жінка зробила аборт, оскільки була впевнена у безперспективності своїх відносин з колишнім чоловіком і збиралася знайти йому «альтернативу». Цей вчинок перетворив Сьюзі в очах Едвара на «Нічну тварину», таку саме, що вбила дружину і доньку Тоні Гастінгса.

У межах нашого дослідження ми не будемо поглиблювати аналіз твору, обмежимося загальною концепцією. Вона полягає в докорінному осягненні глибин проблеми ідентифікації особистості за допомогою художнього слова. Безумовно, що подібні «проникнення» мають на меті відкрити нові можливості до осмислення й усвідомлення себе як особистості й набуття душевного сцілення. Та Остін Райт зовсім не наполягає на «позитивному» осмисленні проблеми – напередодні міленіуму люди все менше сподівалися на оптимістичний сценарій розвитку людства.

У радянській літературі II. пол. XX ст. пошуки самоідентифікації інтелектуалів відбувалися в літературній творчості зі значними обмеженнями. При цьому цілком виключалася сексуальна тематика – рівень проблематики знаходився на рівні вікторіанських романів. Звісно, що це робило більшість героїв «пластмасовими» ляльками, що кохають «як у кіно». Але подібні обмеження були виписані радянською ідеологією і суворо контролювалися цензурою. Тому автори навіть не намагалися хоча б трохи підняти завісу цього питання й обмежувалися лише туманними формулюваннями.

Іншим маркером самоідентифікації, що був значно обмежений, було національне питання. Це було зумовлено формуванням т. зв. категорії «радянський народ». При цьому найпопулярніше в цьому відношенні «єврейське» питання спотикалося об державний антисемітизм. Тому «очі з тисячолітнім смутком єврейського народу» спалахували на сторінках творів вкрай рідко, переважно в контексті Холокосту. Безумовно, що Олександрю Крейну (Крону), Веніаміну Зільберу (Каверіну), Анатолію Аронову (Рибакову), Олені Вентцель (І. Грековій), Василю (Йосипу) Гроссману, Сергію Мечіку (Довлатову) кортіло ретельно розібрати «єврейське питання» в аспекті різнопланової радянської дійсності. Але вдалося їм це зробити лише в рукописах, що побачили світ тільки на самому

фініші існування СРСР. Звісно, пошуки в цьому напрямку С. Беллоу тому й виглядають більш розлого та змістовно. Хоча В. Гроссман (роман «Життя та доля») і А. Рібаков («Важкий пісок») таки піднімали національне питання. Але роман В. Гроссмана був конфіскований (надрукований в СРСР лише за часів «перебудови»), роман «Важкий пісок» був виданий у 1978 р. і став для радянських людей певною «сенсацією» (бо зачіпав «екзотичну» для радянської людини тематику).

У межах соціалістичного реалізму проблема самоідентифікації має й абсолютно унікальну властивість – люди (письменники, читачі, герої творів) були самі homo soveticus. Вони здебільшого пройшли надлюдські випробування, що були просякнуті внутрішньої і зовнішньої боротьбою. Відповідний тип людей став «героєм» однойменної книги О. Зинов'єва, у передмові до якої він зазначає, що його книга написана про «радянську людину як про «новий тип людини», – людину «гомо советікус», і ставлення до цієї істоти двоїсте: «люблю і одночасно ненавиджу, поважаю і одночасно зневажаю, захоплююся і одночасно жахаюся. Я сам є гомосос. Тому я жорстокий і нещадний в його описі» [4, с. 7].

У романі Василя Гроссмана «Життя та доля» (1950-1959 рр.) проблему самоідентифікації особистості проілюстровано на прикладі долі фізика-теоретика В. Штрума, який постійно перебуває не тільки в інтелектуальному пошуку, але й завжди сумнівається в правильності етичної сторони тих чи інших життєвих обставин. Основним напрямом його пошуків стає конструювання справжньої особистості в умовах тоталітаризму. Хоча В. Штрум і вигаданий персонаж, але «письменник у Росії не тільки художник, а й філософ, історик, соціолог, і часто художнє твір розповідає про епоху більше, ніж професійні історики» [1, с. 71]. Особливістю саме радянської самоідентифікації є наявність великої кількості «пасинків часу» (в романі цей тип людини уособлює Кримов): «автор підводить

читачів до актуальності проблеми тих, хто встановив нелюдський режим і сам пізніше став його жертвою» [1, с. 71].

Але саме Віктор Штрум уособлює собою головну драматичну (а часто й трагічну) специфіку «радянської доби»: В. Гроссман «вперше показав драму свого сучасника – накопиченого інтелігентного єврея, якого асиміляція не рятує від антисемітизму сталінської епохи, як і єврея «традиційного». Вчений залишається зовсім один. Усе змінюється із дзвінком Сталіна. Несподівана перемога Штрума позбавляє його душевної чистоти» [1, с. 72].

Великі випробування завжди дають змогу виявити справжню сутність людей. Так, описана в романі оборона «дому Грекова» – «будинку 6/1», в контексті сталінградських подій, стала кульмінацією роману. Саме в цьому епізоді виявилася воля народу як його вищий прояв прагнення до свободи. Йдеться про відомий «дім сержанта Павлова», що знаходився на нейтральній смузі й закривав німцям шлях до Волги. Навколо цієї будівлі велися найзапекліші бої. Існує думка, що її захисники знищили більше німецьких солдатів і офіцерів, ніж вся армія Франції за часи Другої світової війни. І ось у цьому будинку, який був відрізаний і від своїх, і від німців лінією вогню, панує справжній дух свободи [7, с. 338-339].

Саме ці випробування сформували своєрідний тип людини, що знаходилася в площині постійної боротьби. Інтелектуали були під особливим «пильним» наглядом «спостерігачів», бо їхня ідейна кондиція «викликала сумніви у компетентних органів». Війна дивовижним чином сплела строкату мотиваційну картину – постраждалі від сталінських репресій часто купляли «індульгенцію» бойовою звитягою. Таку людську долю яскраво описує А.Рібаков у романі «Літо в Сосняках», сюжет якого розгортається в п'ятдесятих роках минулого століття. Головною героїнею роману є Ліля Кузнецова – дівчисько-підліток, яка після арешту батьків залишилася одна-однісінька, без засобів існування. Її сестра школяркою

опинилася одна в Москві «...когда папу с мамой арестовали, тоже натерпелась в Москве: девчонка одна, школу пришлось бросить, платить за квартиру нечем. Взяли ее к себе папины друзья, тоже старые большевики, потом и их посадили, пошла она работать, чтобы получить койку в общежитии. Выручила ее война. Попала она на фронт зенитчицей, нахватала орденів и замуж вышла. Муж ее, Евгеша, физик известный. Ну, вот! После войны Вера окончила институт, а чего же! Фронтівичка, орденоносека, а главное – уже не Кузнецова. Живут на Большой Калужской, в шикарній квартире» [5, с. 113].

Парадоксальність ситуації («врятувала війна») не знімала з «вчорашніх» ворогів народу і членів їх родини остаточної підозри – цей тиск тривав до самої смерті Сталіна. Режим розумів, що репресовані і члени їх родини можуть помститися за завдані їм поневіряння. Про це так згадував Лев Гумільов (батька якого розстріляли): «Але у тридцять восьмому році я знову був заарештований, і вже на цей раз слідчий мені заявив, що я заарештований як син свого батька, він сказав: «Вам любити нас нема за що» [2, с. 19]. Тобто влада діяла «на випередження». І тут її головною «силою» стала згря негідників, яка, не втрачаючи «пильності», слідкувала за репресованими та членами їхніх родин, чи просто «підозрілими» й безупинно писала на них доноси. Світоглядну позицію одного з таких донощиків Анатолій Рібаков так висвітлив у романі «Літо в Сосняках»: «Кругом вредители, саботажники, примазавшиеся, чужаки, перерожденцы, уклонисты, загибщики, двурушники, враги народа, антимеханизаторы, расхитители, самоснабженцы, очковтиратели, кулаки, подкулачники, примиренцы, ротозеи, политически беспечные, политически неустойчивые, морально неустойчивые, обиженные, притаившиеся, замаскировавшиеся, агенты иностранных разведок» [5, с. 33].

Безсумнівно, особистість в подібних умовах зазнавала трансформації – успіху досягав лише певний «тип людей». У

радянській літературі треба було слідувати певним канонам, що й сформувало коло проблем навколо деформації особистості. Самоідентифікація мала проходити у відповідності до «вічних» цінностей, що сприймалися невинним «прагненням народу» до «світлого майбутнього». Комуністичні автори вкладали в ці трансформації втілення особливого пошуку. Наприклад, А. Вознесенський намагався вивести образ Леніна як уособлення цих «вічних цінностей» від XIV ст. до «марсіан»:

Я в Шушенском. В лесу слоняюсь.
Такая глушь в лесах моих!
Я думаю, что гениальность
Переселяется в других.
Уходят имена и числа.
Меняет гений свой покров.
Он – дух народа.
В этом смысле
Был Лениным – Андрей Рублёв.
Как по архангелам келейным,
порхал огонь неукрошен.
И, может, на секунду Лениным
Был Лермонтов и Пугачёв.
Но вот в стране узкоколейной,
шугнув испуганную шваль,
В Ульянова вселился Ленин,
Так что пиджак трещал по швам!
Он строил, светел и двужилен,
страну в такие холода.
Не говорите: «Если бы жил он!..»
Вот если б умер – что тогда?
Какая пепельная стужа
сковала б родину мою!
Моя замученная муза
Что пела б в лагерном краю?

И как ему сейчас торжественно
И как раскованно – сиять,
Указывая
Щедрым
Жестом
На потрясенных марсиан!

Саме відданість «ідеалам великого жовтня» дозволяла митцям здійснювати певну дискусію, полемізувати навіть із «основами» радянського суспільства. Треба було тільки вивірити «траєкторію» дискусії, розставити «правильні акценти». Це ми можемо спостерігати в наступному вірші Андрія Вознесенського:

Я не знаю, как это сделать,
Но, товарищи из ЦК,
уберите Ленина с денег,
так цена его высока!

...

Ленин – самое чистое деянье,
он не должен быть замутнён.
Уберите Ленина с денег,
он – для сердца и для знамён.

Відданість «ідеалам великого жовтня» дозволяла митцям здійснювати певну дискусію, літературно осмислювати різні сторони розвитку особистості без нав'язливого грубого соціологізаторства. Але саме «революційні ідеали» мали «осяювати» цей шлях – усі радянські громадяни виступали наслідувачами революційних часів. Саме цей «відблиск багаття», за словами Ю. Трифонова, становив собою один з ключових елементів самоідентифікації особистості в радянській літературі II пол. XX ст. Але це тема для наступного дослідження.

Висновки. На матеріалі деяких літературних творів другої П пол. ХХ ст. ми намагалися вивести певні закономірності проблеми самоідентифікації особистості «інтелектуалів», які опинилися в нових реаліях життя. У процесі дослідження ми дійшли до висновку, що таким людям, до яких найчастіше належать представники мистецтва, науки й освіти, притаманні глибока зосередженість на своєму внутрішньому світі, болісна самокритичність думок щодо свого існування у світі й загалом сенсу свого буття. Постійні сумніви в правильності своїх рішень та неможливість знайти відповідь на болючі для них питання спонукають таких людей нещадно засуджувати самих себе, призводять до душевної порожнечі й втрати віри у свою «непотрібність», що посилюється загальною депресивною картиною бачення світу. І лише надзвичайні ситуації, в яких опиняються герої творів, допомагають розкритися в них новим якостям, завдяки чому відбувається усвідомлення, самоідентифікація та «переродження» особистості.

Література

1. *Абдуллаєва С. Н.* Время в романе В. Гроссмана «Жизнь и судьба»// Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Общественные и гуманитарные науки. 2012. (2). Сс.70-74.
2. *Гумилёв Л. Н.* Автобиография; Автонекролог / Лев Гумилев. Лев Гумилев: судьба и идеи / Сергей Лавров. Воспоминания о Л. Н. Гумилеве. 3-е изд. Москва: АЙРИС-пресс, 2008. 605, [2] с.
3. *Ерофеев В. В.* Собрание сочинений: [в 2 т.]. Москва: Вагриус, 2007. Т. 1: Краткая автобиография; Москва-Петушки; Вальпургиева ночь, или Шаги Командора; Из записных книжек. 2007. 349, [2] с.
4. *Зиновьев А. А.* Собрание сочинений: В 10 т. / Т. 5: Гомо советикус. Москва: Центрполиграф, 2000. 477 с.

5. *Рыбаков А. Н.* Собрание сочинений: В 4-х т. Москва: Сов. Россия. 21 см. Т. 4. Лето в Сосняках; Тяжелый песок: Романы. Москва: Сов. Россия, 1982. 413 с.
6. *Савельева О. О.* Реклама как зона социального контроля (соотношение этического и правового регулирования рекламы)// Общество и право. 2005. (4 (10)). Сс.111-119.
7. *Сухих С. И.* Три вопроса В. Гроссмана (роман «Жизнь и судьба»)// Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2013. (5-1). Сс. 336-342.
8. *Шоболова С. В.*Рецепция романтизма в романе Сола Беллоу «Герцог»// Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2010. 1. Сс. 309-314.
9. *Assmann A.* Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik, München: C.H. Beck, 2006. 320 p.
10. *Bellow S.* Dangling man. London: Penguin Books, 2006. 143 p.
11. *Tian L.* Interpretation of Female Images in Saul Bellow's Herzog. 2018 7th International Conference on Social Science, Education and Humanities Research (Ssehr, 2018). Pp. 119-122.

Иван Викторович Братусь,

кандидат филологических наук, доцент, доцент
кафедры и изобразительного искусства Киевского университета
имени Бориса Гринченко,
Киев, Украина
ORCID: 0000-0002-8747-2611;

Галина Васильевна Кузьменко,

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,
Институт одаренного ребенка Национальной академии
педагогических наук Украины,
Киев, Украина
ORCID: 0000-0002-0613-3934

Аннотация. В статье в историко-культурологическом аспекте сквозь призму личностей писателей рассматривается проблема самоидентификации личности «человека-интеллектуала», подается художественный анализ некоторых литературных произведений второй половины XX века в рамках общей эстетической и этической картины мира. На фоне доминирования сосредоточенности главных героев на своем внутреннем мире определяются пути осмысления, самоидентификации и «перерождение» личностей «интеллектуалов» в новых реалиях. В исследовании рассмотрено творчество североамериканских писателей Сола Беллоу, Джона Уильямса, Пета Корнея, Остина Райта и советских мастеров слова Василия Гроссмана, Анатолия Рыбакова, Андрея Вознесенского. Каждый из по-своему дает анализ историко-культурных реалий, расставляет соответствующие акценты. Различается и влияние литературного наследия каждого на современность.

На примере представленных произведений этих авторов демонстрируется проблематика поиска самоидентификации личности. Маркерами идентификации выступают национальные, эстетические и нравственные признаки литературных персонажей. Исследуется влияние жизненных коллизий на повышение уровня самосознания. В статье бегло приводятся общие и отличительные факторы влияния на изобразительные возможности в зависимости от культурно-исторического контекста. Особое внимание уделяется внутренней динамике размышлений лирических героев, положительных и отрицательных факторов постоянной рефлексии. Рассматриваются вопросы противодействия тоталитаризма, сохранения внутреннего пространства в условиях идеологического давления. Продемонстрировано, что каждый лирический герой имеет уникальный набор испытаний. Отдельное внимание уделяется предыдущим попыткам осмыслить человеческое бытие с точки зрения самоанализа.

Рассматривается проблема историзма и его специфики в романах писателей XX в., важнейшей составляющей художественного мира которых становится воссоздание интеллектуальной, политической сути эпохи, формирующей определенную психологию и философские позиции героев. При этом исторический фон складывается не только из характерных примет быта и нравов времени, но и исторических событий.

Ключевые слова: интеллигент, личность, осмысление, осознание, самоидентификация личности.

Ivan V. Bratus,

PhD in Filology, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Fine Arts,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8747-2611;

Halyna V. Kuzmenko,

PhD in Pedagogical Sciences, Senior Scientific Researcher,
Institute of the gifted child of National Academy of Pedagogical
Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ORCID: ID 0000-0002-0613-3934

**SOME CULTURAL AND HISTORICAL ASPECTS OF
IDENTITY «INTELLECTUALS» IN THE WORKS OF THE
SECOND HALF OF THE XXTH CENTURY**

Abstract. In the article in historical and cultural aspect through the writers' personalities prism are considered the problem of self-identification of «human-intellectual» personality, is given an artistic analysis of some literary works of the II^d half of the XXth century within the general aesthetic and the ethical picture of the

world. Against the backdrop of the main characters' focus on their inner world is determined by ways of reflection, self-identification and the «rebirth» of «intellectuals» in new realities. In study considered the creative achievements of the North American writers Saul Bellow, John Williams, Pat Conroy, Austin Wright and Soviet masters of the word Vasily Grossman, Anatoly Rybakov, Andrei Voznesensky. Each of them, in its own way, gives an analysis of historical and cultural realities, and sets up relevant accents. The influence of the literary heritage of everyone on modernity also varies.

On example of the works presented by these authors is demonstrated problem of self-identification search. Identification tokens are national, aesthetic and moral features of literary figure. The influence of life collisions on raising the level is investigated self-awareness. The article gives an overview of common and different influence factors on imaginative possibilities depending on cultural and historical context. Particular attention is paid to the internal dynamics of the heroes lyrical reflections, positive and negative factors of constant reflection. Under consideration are questions of counteraction to totalitarianism, preservation of internal space under ideological pressure conditions. It is demonstrated that every lyrical hero has unique set of tests. Particular attention is given to the previous attempts to comprehend the human being in terms of introspection.

The paper considers the problem of historicism and its peculiarities in novels twentieth century writers representing characters' consciousness dependent on social, political and intellectual conditions. The historical background drawn up from the typical details of the modes of life and manners includes historic events and figures as an object of both characters'.

Key words: intellectual, personality, self-understanding, awareness, self-identification of personality.

References

1. *Abdullaeva S. N.* Vremya v romane V. Grossmana «Zhizn i sudba» [Time in the novel of V. Grossman “Life and destiny”]// Izvestiya Dagestanskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Obschestvennyie i gumanitarnyye nauki, 2012, 2. Ss. 70-74 (in Russian)
2. *Gumil'Yov L. N.* (1912-1992). Avtobiografiya; Avtonekrolog [Autobiography. Autonecrolology]/ Lev Gumilev. Lev Gumilev: sudba i idei / Sergey Lavrov. Vospominaniya o L. N. Gumileve. 3-e izd. Moscow: AYRIS-press, 2008. 605, [2] s. (in Russian)
3. *Erofeev V. V.* Sobranie sochineniy [Collected works]: [v 2 t.]. Moscow: Vagrius, 2007. T. 1: Kratkaya avtobiografiya; Moscow-Petushki; Valpurgieva noch, ili Shagi Komandora; Iz zapisnyih knizhek. 2007. 349, [2] s. (in Russian)
4. *Zinov'yev A. A.* Sobranie sochineniy [Collected works]: In 10 v. / T. 5: Gomo soveticus [Gomo soveticus]. Moscow: Tsentrpoligraph, 2000. 477 p. (in Russian)
5. *Ryibakov A. N.* Sobranie sochineniy [Collected works]: V 4 t. Moscow: Sov. Rossiya. 21 sm. T. 4. Leto v Sosnyakah; Tyazhelyiy pesok: Romanyi. Moscow: Sov. Rossiya, 1982. 413 s. (in Russian)
6. *Savel'yeva O. O.* Reklama kak zona sotsial'nogo kontrolya (sootnoshenie eticheskogo i pravovogo regulirovaniya reklamy) [Advertising as a social control zone (correlation of legal and ethical regulation of advertising)]// Obschestvo i pravo, 2005, (4 (10)). Ss.111-119 (in Russian).
7. *Suhih S. I.* Tri voprosa V. Grossmana (roman «Zhizn i sudba») [Three questions of V. Grossman (novel “Life and destiny”)]// Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo, 2013 (5-1). Ss. 336-342 (in Russian)
8. *Shobolova S. V.* Retseptsiya romantizma v romane Sola Bellou «Gertsog» [Reception of romanticism of Sole Bellow “Duke”]// Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo, 2010, (1). Ss. 309-314 (in Russian)

9. *Assmann A.* Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik, München: C. H. Beck, 2006, 320 p. (in German)
10. *Bellow S.* Dangling man. London: Penguin Books, 2006. 143 p. (in English)
11. *Tian L.* Interpretation of Female Images in Saul Bellow's Herzog. 7th International Conference on Social Science, Education and Humanities Research (Ssehr 2018), 2018. Pp.119-122 (in English)